

Van: art 5 1-2e
Verzonden: dinsdag 26 april 2022 10:42
Aan: art 5 1-2e
CC: art 5 1-2e
Onderwerp: RE: Adviesvraag beheer damherten
Bijlagen: Opdracht Wnb damherten Hoeksche Waard 16 december 2020.pdf

Beste art 5 1-2e

Naar aanleiding van ons telefonisch contact hierbij de adviesvraag per mail, met daarbij wat algemene informatie over de verwilderde damherten in de Hoeksche Waard (provincie Zuid-Holland).

Inleiding

Circa 20 jaar geleden zijn enkele damherten ontsnapt/losgelaten in de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen (omgeving van Numansdorp in de Hoeksche Waard). Sindsdien groeit de populatie gestaag en op dit moment lopen er 30 a 40 dieren. Waarschijnlijk is er tussentijds 'vers bloed' in de populatie gekomen als gevolg van nieuwe ontsnappingen uit hertenkampjes in de omgeving. Ook is niet uitgesloten dat er gedurende die 20 jaar één of meer damhert(en) illegaal zijn gedood. De locatie waar de damherten verblijven betreft voornamelijk landbouwgebied, dat in eigendom is van particulieren.

Op 16 december 2020 heeft Gedeputeerde Staten een opdracht ex artikel 3.18 Wnb verleend om deze verwilderde populatie damherten in de Hoeksche Waard binnen 5 jaar geheel weg te nemen. Daarmee zou worden voorkomen dat de populatie groot wordt en de situatie uit de hand loopt i.r.t. verkeerveiligheid en schade aan gewassen. Tegen deze opdracht is door dierenrechtenorganisaties beroep aangetekend en een verzoek om voorlopige voorziening ingediend. Voordat de voorzieningenrechter de opdracht schorste zijn reeds 11 damherten gedood. Inmiddels heeft de Rechtbank Den Haag het besluit om de populatie te verwijderen, vernietigd. Op dit moment mogen er dus geen damherten worden gedood in de Hoeksche Waard.

Maatschappelijke aandacht

Januari 2021 is een petitie gestart door een bewoner uit de Hoeksche waard om te voorkomen dat de damherten in de Hoeksche Waard tot nul worden gereduceerd. De organisator van de petitie wil de damherten behouden in het gebied, omdat men ze mooi vindt en een verrijking voor de natuurbeleving in de Hoeksche Waard. De organisator van de petitie begrijpt wel dat de groep damherten niet ongelimiteerd kan doorgroeien en is voor een vorm van beheer van de damhertenpopulatie, hoewel niet duidelijk wordt wat men dan precies verstaat onder 'beheer'. Mede naar aanleiding van de eerdergenoemde rechtszaak en de petitie is er ook media-aandacht geweest, o.a. door het programma Pointer die er een rapportage over heeft gemaakt. Deze rapportage schetst een aardig beeld van de maatschappelijke aandacht m.b.t. de verwilderde damherten. art5 2

art5 2 <https://pointer.kro-ncrv.nl/onrust-over-damherten-in-de-hoeksche-waard>

Motie gemeenteraad Hoeksche Waard

In de vergadering van 25 januari 2022 heeft de raad van de gemeente Hoeksche Waard een motie aangenomen met als strekking:

- Bij de provincie aan te dringen om af te zien van hoger beroep en een nieuw besluit te nemen om de damhertenpopulatie in de Hoeksche Waard te erkennen als wilde populatie, zodat een leefgebied, maatregelen voor populatiebeheer en een regeling voor schadevergoeding vastgesteld kunnen worden;

- Bij de provincie – gezien de overwegingen van de raad - aan te dringen op diervriendelijke alternatieven van populatiebeheer.

De gemeenteraad spreekt dus uit dat men liever de populatie damherten behoudt, waarbij er wel vanuit diverse fracties is benadrukt dat enige vorm van beheer nodig zal zijn.

Gezien het bovenstaande heeft gedeputeerde staten aangegeven een nieuw besluit te nemen en alle belangen die in het gebied spelen opnieuw af te wegen. De belangenafweging in het gebied willen wij organiseren met een informatiebijeenkomst op 25 mei 's avonds. De informatiebijeenkomst heeft als doel om de diverse belanghebbenden te informeren en te luisteren naar hun wensen en ideeën. Ook zorgt de bijeenkomst ervoor dat de diverse belanghebbenden van elkaar horen wat zij vinden.

Verzoek aan NATUURLIJK! FAUNA ADVIES BV

Graag zouden wij NATUURLIJK! FAUNA ADVIES BV willen verzoeken om de volgende werkzaamheden uit te voeren: opstellen rapportage en geven van een presentatie aan belanghebbende partijen.

Rapportage

Opstellen van een rapportage over de verwilderde damherten in de Hoeksche Waard waarin de volgende onderwerpen aan bod komen:

- Levenswijze/ecologie en groeipotentie van de damherten in de Hoeksche Waard
- Verschillende beheerscenario's (niets doen, beheer en tot nul reduceren) met de bijbehorende consequenties en werking daarvan.
- Werking en haalbaarheid van niet-dodelijke alternatieven.
- Monitoring/telling van de damherten
- Inzicht in de potentiële toekomstige verspreiding en verplaatsing van de damherten binnen de Hoeksche Waard en wellicht ook verder.

Presentatie

Het geven van een presentatie aan belanghebbende partijen in de gemeente Hoeksche Waard op 25 mei 2022 waarin de eerdergenoemde onderwerpen aan bod komen met als doel de belanghebbende partijen hierover te informeren en inzicht te geven. De doelgroep voor de presentatie betreft o.a. gemeenteraadsliden en omwonenden. Voor de provincie heeft de bijeenkomst ook tot doel om enig inzicht te krijgen in de wensen van de lokale betrokkenen.

Overige info

Als bijlage is de eerder afgegeven opdracht toegevoegd hierin is o.a. de telling opgenomen en een kaartje van het "leefgebied" van de verwilderde damherten. Voor een terreinbezoek kan je contact opnemen met de heer art 5 1-2c Er is dit jaar nog geen officiële telling uitgevoerd maar naar schatting loopt er op dit moment het volgende: bok, 1 spitser, 19 hinden en 9 kalveren (geslacht onbekend).

Verzoek om aan de hand van de gevraagde werkzaamheden een offerte aan ons toe te zenden.

Met vriendelijke groet,

art 5 1-2c

Beleidsmedewerker faunabeheer,
exotenbestrijding & VTH Wet natuurbescherming
Afdeling Water & Groen

T 070 441 [art 5 1-]
M 06 [art 5 1-2e]
E [art 5 1-2e] p_zh.nl
www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma,di,wo,do,vrij

Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.

-Vragen kunt u stellen via <https://www.zuid-holland.nl/contact/contactinformatie/>

Van: [art 5 1-2e] nl>

Verzonden: maandag 25 april 2022 09:03

Aan: [art 5 1-2e] zh.nl>

Onderwerp: RE: Adviesvraag beheer damherten

Goede morges [art 5 1-]

Schikt het om 13:00 uur om elkaar telefonisch te spreken?

Met Vriendelijke Groet,

[art 5 1-2e]

Van: [art 5 1-2e] p_zh.nl>

Verzonden: dinsdag 19 april 2022 13:20

Aan: [art 5 1-2e] |>

Onderwerp: Adviesvraag beheer damherten

Geachte heer [art 5 1-2e]

Binnen onze provincie hebben een vraagstuk m.b.t. verwilderde damherten en het beheer daarop.

Graag zouden wij bij u advies willen inwinnen over o.a:

- Levenswijze/ecologie en groeipotentie van de damherten
- Verschillende beheersscenario's (niets doen, beheer en tot nul reduceren) met de bijbehorende consequenties en werking daarvan.
- Werking en haalbaarheid van niet dodelijke alternatieven.

Graag zou ik het een en ander telefonisch willen toelichten. Ik ben te bereiken via [art 5 1-2e]

Hoor graag van u.

Met vriendelijke groet,

art 5 1-2e

Beleidsmedewerker faunabeheer,
exotenbestrijding & VTH Wet natuurbescherming
Afdeling Water & Groen

T 070 441 art 5

M 0 art 5 1-2e

art 5 1-2e p_zh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma,di,wo,do,vrij

Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.

-Vragen kunt u stellen via <https://www.zuid-holland.nl/contact/contactinformatie/>

Zaaknummer : 00579856
Ons Kenmerk : ODH-2020-00146189
Datum : 16 december 2020

Bezoekadres
Zuid-Hollandplein 1
2596 AW Den Haag
Postadres
Postbus 14060
2501 GB Den Haag
T (070) 21 899 02
E vergunningen@odh.nl
I www.odh.nl

Beschikking

Wet natuurbescherming - Beheer en schadebestrijding

Onderwerp

Opdracht in de zin van artikel 3.18, eerste lid van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb) aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (hierna: FBE) om de omvang van de populatie van het damhert binnen de Hoeksche Waard zo spoedig mogelijk tot nul terug te brengen met een maximale tijdsduur van 5 jaar. Ter uitvoering van de opdracht wordt gebruik gemaakt van het geweer en honden, niet zijnde lange honden, kunstmatige lichtbronnen en nachtzichtapparatuur. Er mag gedurende het hele etmaal van de middelen en methoden gebruik worden gemaakt. De uitvoering vindt plaats op alle gronden binnen het vastgestelde beheergebied, maar alleen buiten de bebouwde kom, en met uitzondering van particuliere erven en tuinen.

Besluit

Wij besluiten:

- I. een opdracht ex artikel 3.18, eerste lid, in samenhang met het vierde lid, van de Wet natuurbescherming te geven aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland om de omvang van de populatie van het damhert (*dama dama*) binnen de grenzen van de gemeente Hoeksche Waard met uitzondering van het eiland Tiengemeten tot nul terug te brengen (zie bijlage 1).
- II. dat ter uitvoering van de opdracht als bedoeld onder beslispunt I. de Faunabeheereenheid Zuid-Holland aangewezen wordt;
- III. ter uitvoering van de opdracht als bedoeld onder beslispunt I, wijzen wij het geweer en honden, zijnde geen lange honden, aan, waarbij de honden worden ingezet bij nazoek van gewonde damherten;
- IV. ter uitvoering van de opdracht als bedoeld onder beslispunt I. ontheffing te verlenen van de verboden zoals genoemd in de krachtens artikel 3.26, derde lid, Wet natuurbescherming gestelde regels voor wat betreft:
  - het gebruik van een geweer, voorzien van een kunstmatige lichtbron, een vizier met beeldomzetter, een elektronische beeldversterker of enig ander instrument om in de nacht te schieten (artikel 3.13, vierde lid van het Besluit natuurbescherming);
  - het gebruik van een geweer tussen zonsondergang en zonsopkomst. Wij geven toestemming om het geweer gedurende het gehele etmaal te gebruiken (artikel 3.16 eerste lid, aanhef en onder a, van het Besluit natuurbescherming).
- V. de voorschriften 1 tot en met 6 te verbinden aan de opdracht;
- VI. dat deze opdracht een geldigheidsduur heeft van 5 jaar, te rekenen vanaf ondertekening van dit besluit.

Ondertekening

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
voor dezen,

art 5 1-2e

ing. L. Hopman
Hoofd Toetsing & Vergunningverlening Milieu
van de Omgevingsdienst Haaglanden

Bijlage(n)

1. Kaart met weergave beheer- en leefgebied damherten in gemeente Hoeksche Waard
2. Reactie op zienswijzen

Rechtsmiddelen

Voor de mogelijkheid rechtsmiddelen aan te wenden tegen deze ontwerp-beschikking wijzen wij op de desbetreffende tekst in het begeleidende schrijven.

VOORSCHRIFTEN

Begrenzing van het beheergebied

1. Het beheergebied waar de damherten bestreden worden volgt de grenzen van de gemeente Hoeksche Waard, en beslaat het hele grondgebied van de gemeente met uitzondering van het eiland Tiengemeten aan de zuidzijde van de gemeente. Bijlage 1 bij dit besluit toont het leef- en beheergebied op kaart.

Voorschriften voor de Faunabeheereenheid

2. De Faunabeheereenheid Zuid-Holland verleent voor uitvoering van de opdracht schriftelijk of digitaal toestemming aan de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard (hierna: WBE).
3. Alvorens van deze opdracht gebruik kan worden gemaakt, dient door de WBE een plan van aanpak te worden opgesteld en aan de Faunabeheereenheid te worden voorgelegd en goedgekeurd.

Voorschriften voor de uitvoerder

4. De uitvoerder van de opdracht dient te voldoen aan de gestelde uitvoeringsregels, zoals vermeld op het uitvoeringsformulier van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland.
5. De uitvoerder van de opdracht dient (een kopie van) de opdracht en (een kopie van) het uitvoeringsformulier, waarop de door de Faunabeheereenheid Zuid-Holland toegekende uitvoeringscode is vermeld, te kunnen tonen.
6. Voor alle acties waarbij het geweer wordt ingezet, ongeacht de locatie, geldt dat uiterlijk de dag voorafgaand aan de actie voor 20:00 uur door de uitvoerder melding wordt gemaakt bij de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en handhaving, team Groene Wetten. E-mailadres voor meldingen is meldingWnb@ozhz.nl, telefoonnummer is 078-7708081 (inspreken op antwoordapparaat). Hierbij moet de uitvoeringscode worden vermeld, evenals de locatie, de datum en het tijdvak van maximaal 4 uur, waarbinnen de bestrijdingsactie zal plaatsvinden.

AANWIJZINGEN VOOR GEBRUIK

- Voor alle soorten - beschermd én onbeschermd - geldt de zorgplicht ex artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming. Op grond hiervan dient zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te worden voorkomen.

OVERWEGINGEN

Aanleiding

In de omgeving van Numansdorp en Strijen binnen de gemeente Hoeksche Waard zijn in het voorjaar van 2020 39 damherten geteld. De damherten behoren tot of zijn nakomelingen van een groep damherten die rond het jaar 2000 is uitgebroken. Het is onduidelijk wie de oorspronkelijke eigenaar van de damherten was. De damherten komen dus niet van nature in dit gebied voor. Gelet op de samenstelling van de populatie is het waarschijnlijk dat de populatie sterk zal toenemen. De damherten zijn in dit gebied ongewenst om twee redenen, te weten:

1. De verkeersveiligheid wordt bedreigd als het aantal damherten groeit. Gedurende de afgelopen 5 jaar zijn verschillende incidenten als gevolg van een aanrijding met een damhert gemeld in de Hoeksche Waard. Als een auto een damhert aanrijdt kan dit ernstige gevolgen hebben. Naarmate de populatie zich verder uitbreidt zal het risico op meer (ernstige) ongelukken toenemen.
2. De damherten berokkenen schade aan landbouwgewassen in de Hoeksche Waard met aanzienlijke economische schade tot gevolg. De groei van de damhertenpopulatie zal naar verwachting een toename van de landbouwschade tot gevolg hebben.

Om bovenstaande redenen (die wij hierna toelichten) hebben wij besloten om aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland opdracht te verlenen om de populatie damherten in gemeente Hoeksche Waard te beheren.

Procedure

De uniforme openbare voorbereidingsprocedure van afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht en artikel 5.1 Wet natuurbescherming zijn toegepast op deze beschikking.

Zienswijzen

De ontwerpbeschikking heeft ter inzage gelegen van 12 september 2020 tot en met 23 oktober 2020.

Naar aanleiding hiervan zijn binnen de termijn zienswijzen ingebracht. Op 22 oktober 2020 hebben wij zienswijzen ontvangen van Stichting Fauna4Life en Stichting Animal Rights. Bijlage 2 bij dit besluit bevat een korte samenvatting van de ingediende zienswijzen en onze reactie hierop.

Wijziging ten opzichte van ontwerpbeschikking

Ten opzichte van de ontwerpbeschikking zijn geen wijzigingen aangebracht.

Bevoegd gezag

De handeling wordt verricht binnen de provincie Zuid-Holland. Gelet op de bepalingen in artikel 1.3 van de Wet natuurbescherming zijn wij bevoegd gezag voor het geven van de opdracht.

Toetsingskader en grondslag beschikking

Het damhert behoort tot de soorten die worden beschermd op grond van art. 3.10 Wet natuurbescherming (de zgn. nationaal beschermde soorten). Voor het doden van deze soorten is een ontheffing op grond van artikel 3.10, tweede lid jo. art. 3.8, eerste lid, Wet natuurbescherming vereist. Een ontheffing is niet vereist voor zgn. 'verwilderde dieren' in de zin van artikel 3.18, vierde lid jo. eerste lid, Wet natuurbescherming, omdat zij niet van nature in het wild leven.¹ Voor deze dieren kunnen Gedeputeerde Staten aan faunabeheereenheden of wildbeheereenheden, aan andere samenwerkingsverbanden van personen, of aan personen opdracht geven om, in afwijking van het bepaalde bij of krachtens – onder andere – artikel 3.10, eerste lid, Wet natuurbescherming de omvang van een bij de opdracht aangeduide populatie van dieren van soorten te beperken als dat nodig is in een of meer van de in artikel 3.17, eerste lid, sub a, b, c Wet natuurbescherming genoemde belangen. Dat betekent dat op grond van artikel 3.18, vierde lid jo. 3.8, vijfde lid, Wet natuurbescherming de opdracht voor het beheer van verwilderde dieren niet wordt getoetst aan de volgende 2 criteria:

- er geen andere bevredigende oplossing is, waarbij geen inbreuk op een of meer verbodsbepalingen wordt gemaakt;
- er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Op grond van artikel 3.12, tiende lid, Wet natuurbescherming hoeft een Faunabeheereenheid voor het beheer en bestrijding van exoten of verwilderde dieren geen faunabeheerplan vast te stellen. Voor deze populatie damherten is dat ook niet gebeurd.

De opdracht dient wel nodig te zijn op grond van een of meer van de in artikel 3.17, eerste lid, sub a, b, c Wet natuurbescherming genoemde belangen: zie hierna onder Beoordeling/belang.

Definitie 'verwilderde dieren'

De Wet natuurbescherming kent geen definitie van 'verwilderde dieren'. In de Memorie van Toelichting bij het voorstel van de Wet natuurbescherming is de volgende omschrijving van 'verwilderde dieren' opgenomen:

'Verwilderde dieren in de zin van het voorgestelde vierde lid van artikel 3.16 zijn voorheen gehouden dieren die structureel niet meer onder de beschikkingsmacht van de eigenaar vallen, of hun nakomelingen. Zij dienen derhalve onderscheiden te worden van dieren die ontsnapt zijn.'²

Naar ons oordeel wordt in dit geval voldaan aan de omschrijving zoals hiervoor opgenomen. Daarbij baseren wij ons op de volgende omstandigheden. Dat het hier om ontsnapte exemplaren gaat en niet wilde damherten is aannemelijk omdat in gemeente Hoeksche Waard al geruime tijd op verschillende locaties damherten binnen rasters worden gehouden en er geen wilde populaties damherten in Hoeksche Waard en omstreken voorkomen. Het is niet bekend wie de oorspronkelijke eigenaar was. Vermoedelijk leeft de oorspronkelijke eigenaar niet meer of woont die niet meer in het gebied. Ook is niet bekend of er ooit pogingen zijn gedaan om de damherten weer binnen de rasters te krijgen. Vermoedelijk ging het destijds om een zeer klein aantal ontsnapte dieren (2 hinds, 1 hert). De dieren blijken zich sindsdien geheel zelfstandig en zonder bijgevoerd of op andere wijze verzorgd te worden in het gebied te kunnen handhaven en zelfs voort te kunnen planten. Zij vallen derhalve al sinds ongeveer 20 jaar niet meer onder de beschikkingsmacht van een eigenaar. Daardoor is onzes inziens sprake van een structurele situatie en gaat het niet meer om ontsnapte dieren. Dat er inmiddels 'in het wild levende' damherten van elders zich gevoegd kunnen hebben

¹ MvT bij het voorstel van de Wet natuurbescherming, TK 33348, nr. 3, pag. 265.

² MvT TK 33348, nr. 3, pag. 268. N.B. Artikel 3.16 van het wetsvoorstel is in de definitieve wet vernummers tot artikel 3.18 Wet natuurbescherming.

bij de populatie in de polder is zeer onwaarschijnlijk, gelet op de afstand tot de dichtstbijzijnde wilde damherten populatie.³

De damherten in de Hoeksche Waard kunnen derhalve als verwilderde dieren worden aangemerkt, waarvoor wij bevoegd zijn opdracht te verlenen om de populatie te beheren in de zin van art. 3.18 van de Wet natuurbescherming.

Beoordeling

Wij maken van deze bevoegdheid gebruik om te voorkomen dat de komende jaren de populatie damherten zo groot wordt, dat het steeds lastiger en gevoeliger zal worden om ze te bestrijden. Wij willen zo veel mogelijk voorkomen dat dieren gedood moeten worden en als het dan onvermijdelijk blijkt, willen wij zo snel mogelijk ingrijpen om de aantallen te doden dieren zo laag mogelijk te houden. Wij achten het derhalve gewenst om een opdracht ex artikel 3.18 Wnb te geven, waarbij ook het gebruik van kunstmatige lichtbronnen en nachtzichtapparatuur is toegestaan, alsmede ontheffing van het verbod om het geweer tussen zonsopgang en zonsondergang te gebruiken.

Belang

Deze opdracht baseren wij op de volgende belangen (artikel 3.18, vierde lid jo. eerste lid jo. artikel 3.17 eerste lid sub c jo. sub b, Wet natuurbescherming):

1. in het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang;
2. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom.

Omvang populatie

Alvorens bovenstaande belangen nader te onderbouwen volgt hierna eerst de groei van de populatie damherten in de Hoeksche Waard in de afgelopen 6 jaar. Sinds 2014 is jaarlijks een telling gedaan van het aantal damherten in de Hoeksche Waard (zie tabel 1)⁴.

Tabel 1. Damhert tellingen Hoeksche Waard 2014 - 2020

Jaar	Hert	Hinde	Spitser	Kalf	Onbekend	Totaal
2014	1	3	0	4	0	8
2015	4	5	0	5	1	15
2016	3	7	0	5	0	15
2017	6	7	0	6	0	19
2018	2	13	1	5	0	21
2019	3	16	3	2	0	24
2020 voorjaar	9	10	10	10	0	39

In het voorjaar van 2020 zijn 39 damherten geteld in de Hoeksche Waard. Ten opzichte van het voorgaande jaar is dit een groei van 15 dieren. Gelet op de samenstelling van de populatie en de kwaliteit van het leefgebied wordt verwacht dat de populatie sterk zal toenemen (zie tabel 2). Zo zal het aantal damherten naar verwachting doorgroeien naar 48 dieren in 2020.

³ Deze informatie wordt ondersteund door de data in de NDFF, geraadpleegd op 6 augustus 2020.

⁴ Tellingen vinden plaats door de WBE en worden in Dora geregistreerd.

Tabel 2. Prognose aantallen damherten Hoeksche Waard 2020 - 2023⁵

Jaar	Voorjaarstand	Aanwas	Totaal
2020	36	12	48
2021	48	18	66
2022	66	24	90
2023	90	33	123

Ad 1. In het belang van de openbare veiligheid

Het gaat hier specifiek om het belang van verkeersveiligheid. In de periode 2015-2020 heeft zich een aantal serieuze auto-ongelukken voorgedaan. De damherten steken regelmatig de Schuringsdijk, Middelsluisdijk Oostzijde, Weelsedijk en de Buitendijk over, maar ook langs andere omliggende dijken en polderwegen worden de dieren regelmatig gezien bij het oversteken. Omdat de dieren vanonder aan de dijk komen aanlopen, ziet een bestuurder, rijdend op een dijk, het gevaar niet aankomen. Daarnaast doorsnijdt de snelweg A29 de polder.

De aanrijdingen die door de meldkamer van politie zijn gemeld bij de valwildcoördinator betreffen:

- 20-10-2015: aanrijding A29: forse schade aan auto;
- 13-10-2016: aanrijding Hoekseweg: forse schade aan auto;
- 04-05-2019: aanrijding Middelsluisdijk Oostzijde: aanrijding door vrachtwagen van Vermeer Transport Numansdorp. Vrachtauto vrijwel geen schade;
- 09-03-2020: aanrijding Buitendijk Strijen: forse schade aan het voertuig. De buitendijk is een (zeer) hoge dijk met bomen.

In het door de Faunabeheereenheid gebruikte registratiesysteem Dora zijn de volgende valwildaanrijdingen opgenomen:

Tabel 3: Valwildregistraties in gemeente Hoeksche Waard (bron: Dora)

Jaar	Dood aangetroffen	Wildaanrijding	Onbekend	Totaal
2015			2	2
2016	1	1		2
2019	1	1		2
2020		1		1

Tot nog toe zijn er geen frontale aanrijdingen geweest. Bij een frontale aanrijding is de kans zeer groot dat het dier via de motorkap door de voorruit van de auto komt. Een plotseling overstekend damhert kan ook voor (brom)fietsers en motorrijders levensgevaarlijk zijn. Daarnaast vergroot de aanwezigheid van damherten op of nabij de weg de verkeersonveiligheid. Ongelukken kunnen ontstaan doordat mensen afremmen (gevaar voor achteropkomend verkeer), afgeleid worden van de rest van het verkeer (gevaar voor tegemoetkomend verkeer) of proberen de dieren te ontwijken. De populatie groeit (zie tabel 1). Daardoor is het zeer aannemelijk dat, met hun van nature aanwezige drang, de groep zich zal gaan opsplitsen rondom verschillende bokken. De damherten zullen het territorium willen vergroten. Daarmee zal de kans op een (al dan niet forse) aanrijding sterk toenemen en/of zal er sprake zijn van schade en overlast.

Uit onderzoek⁶ blijkt dat met name de populatieomvang bepalend is voor de kans op aanrijdingen. Op deze locatie is sprake van een uitdijende populatie met alle mogelijke gevolgen van dien. Aanrijdingen tussen verkeersdeelnemer en damhert schaden de verkeersveiligheid. Door gericht preventief afschot wordt het

⁵ De prognose is gebaseerd op rekenregels m.b.t. populatieontwikkeling van damherten.

⁶ Zie ook Faunabeheerplan damherten in het Noord- en Zuid-Hollandse duingebied 2016-2020 en 'Aanrijdingen met reeën in Utrecht', Terra Salica 2011.

risico op verkeersincidenten verkleind. Bovendien kan daarmee onnodig lijden bij een damhert als gevolg van een aanrijding worden voorkomen. Damherten die worden aangereden sterven direct of raken gewond. Veel van de verwondingen als gevolg van een aanrijding zijn zwaar letsel. Desondanks zal het dier altijd proberen te vluchten. De dieren zijn in staat om, ook bij meerdere botbreuken, nog een grote afstand af te leggen.

Ad 2. Voorkomen schade aan gewassen

Het grondgebied van de gemeente Hoeksche Waard bestaat voor 55% uit landbouwgrond met verschillende gewassen, waaronder granen, bieten, aardappelen. Daarnaast is het gebied in gebruik voor de fruitteelt (boomgaarden). Het gebied bevat dus veel geschikt voedsel voor damherten. Deze vraatschade komt niet voor vergoeding in aanmerking. Daardoor zijn bij BIJ12 geen schadegegevens bekend.

Daarom heeft de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard in 2019 opdracht gegeven aan een onafhankelijk taxateur (de art 5 1-2e Zuid-Beijerland) om de schade aan landbouwgewassen veroorzaakt door damherten te taxeren. Het resultaat van de taxaties, die zijn uitgevoerd op 30 augustus 2019, staat in tabel 4.

Uit de tabel blijkt dat de schade met de omvang van de populatie van mei 2019 (24 dieren: zie tabel 1 hiervoor) reeds aanzienlijk is. Met de groei van de damhertenpopulatie zal ook de schade aan gewassen toenemen.

Tabel 4. Schadetaxaties gewassen Hoeksche Waard

Adres	Type gewas	Binnen opp	Schadebedrag
art 5 1-2e Numansdorp	Wintertarwe, suikerbieten	26 ha	€ 1.980,90
art 5 1-2e art 5 1-2e Strijen	Wintertarwe, suikerbieten	18,26 ha	€ 2.022,73
art 5 1-2e art 5 1-2e Numansdorp	Suikerbieten, wintergerst, wintertarwe, consumptie-aardappelen en boomsingel	219,50 ha	€ 17.549,35
art 5 1-2e art 5 1-2e Strijen	Wintertarwe	11 ha	€ 970,20
art 5 1-2e art 5 1-2e Klaaswaal	Wilgenstruiken	7 rijen van 50 struiken	€ 594,80
art 5 1-2e art 5 1-2e Numansdorp	Aardappelen, suikerbieten en wintertarwe	105,9 ha	€ 5.529,87
art 5 1-2e art 5 1-2e Irijensas	Wintertarwe	1,38 ha	€ 121,72

Middelen en methoden

In artikel 3.25, eerste lid van de Wet natuurbescherming is bepaald dat bij onder meer het geven van een opdracht als bedoeld in artikel 3.18, eerste lid, de middelen worden aangewezen die voor het vangen en doden van de aldaar bedoelde vogels en dieren mogen worden gebruikt. Op grond van artikel 3.26, derde lid, Wet natuurbescherming kan hierbij ook ontheffing – daaronder begrepen de opdracht tot populatiebeheer – worden verleend van de regels die krachtens artikel 3.26, tweede lid, van de Wnb zijn gesteld aan het gebruik van het geweer en munitie.

Geweer en munitie

De damherten zijn in de loop van de 20 jaar, dat zij zelfstandig in de Hoeksche Waard leven, erg schuw geworden. Daardoor komt een methode zoals 'vangen en euthanaseren' niet in aanmerking en is afschot het aangewezen middel. Geweren zijn een geschikt middel om damherten te doden. Wij wijzen derhalve het gebruik van het (kogel-)geweer ter uitvoering van de opdracht aan, mits voldaan wordt aan het bepaalde in artikel 3.26, eerste lid Wet natuurbescherming jo. artikel 3.13, derde lid, Besluit natuurbescherming. Dit houdt in dat een kogelgeweer een magazijn heeft dat ten hoogste twee patronen kan bevatten, tenzij het is voorzien van een grendelinrichting waarmee het wapen handmatig schot voor schot wordt geladen.

Tevens dient bij de uitvoering van deze opdracht voldaan te worden aan de eisen die op grond van artikel 3.26, tweede lid, Wet natuurbescherming jo. artikelen 3.14 en 3.15, eerste lid sub b, Besluit natuurbescherming gesteld worden aan het geweer en de munitie. Dit houdt in dat:

- Kogelpatronen geen militaire kogelpatronen zijn, met inbegrip van fosfor- of lichtspoorpatronen, kogelpatronen met volmantel of kogels die niet vervormen bij het treffen.
- Geweren met ten minste één getrokken loop en kogelpatronen voor getrokken loop waarvan de trefenergie ten minste 2.200 Joule op 100 meter afstand van de loopmond bedraagt.

Gebruik van het geweer voor zonsopgang en na zonsondergang

Artikel 3.16, eerste lid, sub a, Besluit natuurbescherming verbiedt het gebruik van het geweer vóór zonsopgang en na zonsondergang. Wij zijn op grond van art. 3.26, derde lid Wet natuurbescherming bevoegd om hiervoor ontheffing te verlenen. Wij maken van die bevoegdheid gebruik en staan toe dat het geweer gedurende het gehele etmaal wordt gebruikt.

Damherten die foerageren verplaatsen zich veelal rond de schemering en in de nacht, zodat de beste kansen om deze dieren te kunnen doden ook in deze periode vallen. Tevens is de kans dat er zich mensen (anderen dan de uitvoerders van deze opdracht) 's nachts binnen het beheergebied bevinden nihil, hetgeen het beheer beter uitvoerbaar maakt.

Kunstmatige lichtbronnen en nachtzichtapparatuur

Op grond van artikel 3.13, vierde lid, Besluit natuurbescherming mag een geweer niet zijn voorzien van kunstmatige lichtbronnen of enig ander instrument om in de nacht te schieten, waaronder nachtzichtapparatuur. Wij zijn op grond van artikel 3.26, derde lid, Wet natuurbescherming bevoegd om hiervoor ontheffing te verlenen. Wij maken van die bevoegdheid gebruik en voeren daartoe het volgende aan.

Omdat wij het gebruik van het geweer ook in de schemering en nacht toestaan, is een goed zicht, ook in de winterperioden en bij somber weer, van groot belang. Nachtzichtapparatuur heeft een aantal voordelen in vergelijking met kunstmatige lichtbronnen:

- de uitvoerder heeft beter zicht ten opzichte van het gebruik van kunstmatige lichtbronnen. Bij het gebruik van nachtzichtapparatuur is er vooral sprake van een veel beter zicht op de omgeving. Bij het gebruik van kunstmatige lichtbronnen daarentegen is het zicht buiten de lichtbundel erg beperkt;
- het beheer met nachtzichtapparatuur kan de nodige onrust voorkomen in de situatie dat het beheer plaatsvindt in de omgeving van bebouwing. Het gebruik van een kunstmatige lichtbron valt dan veel meer op;
- beheer met nachtzichtapparatuur kan onnodige meldingen bij politie over gebruik van schijnwerpers voorkomen;
- het gebruik van nachtzichtapparatuur vergroot de veiligheid van de uitvoerders;
- nachtzichtapparatuur helpt bij het vinden van (gewonde) damherten, waardoor de uitvoering efficiënter kan worden uitgevoerd en een eventueel damhert snel uit zijn lijden kan worden verlost.

Het beheer met gebruik van deze nachtzichtapparatuur kan, net zoals bij kunstmatige lichtbronnen en richtkijker aan het geweer, ook door één persoon worden uitgevoerd.

Hond

Tot slot wijzen wij honden, zijnde geen lange honden, aan. Indien nodig kan de hond ingezet worden bij de nazoek van gewonde damherten. Dit voorkomt ook dat de dieren te lang lijden als ze aangeschoten worden, maar nog in staat zijn weg te vluchten.

Duur van de opdracht

De opdracht dient zo snel mogelijk uitgevoerd te worden ter voorkoming dat de populatie nog verder groeit en er (steeds) meer dieren afgeschoten moeten worden. De looptijd van de opdracht stellen wij wel vast op de gebruikelijke termijn van 5 jaar, maar dit is uitdrukkelijk bedoeld als maximale termijn. Wij gaan ervan uit en achten het mogelijk dat binnen die periode de opdracht ook volledig uitgevoerd kan zijn.

Samenhangende besluiten

Er kunnen nog andere bepalingen van kracht zijn, op grond waarvan vergunningen, toestemmingen, ontheffingen of meldingen benodigd zijn om de opdracht te kunnen uitvoeren.

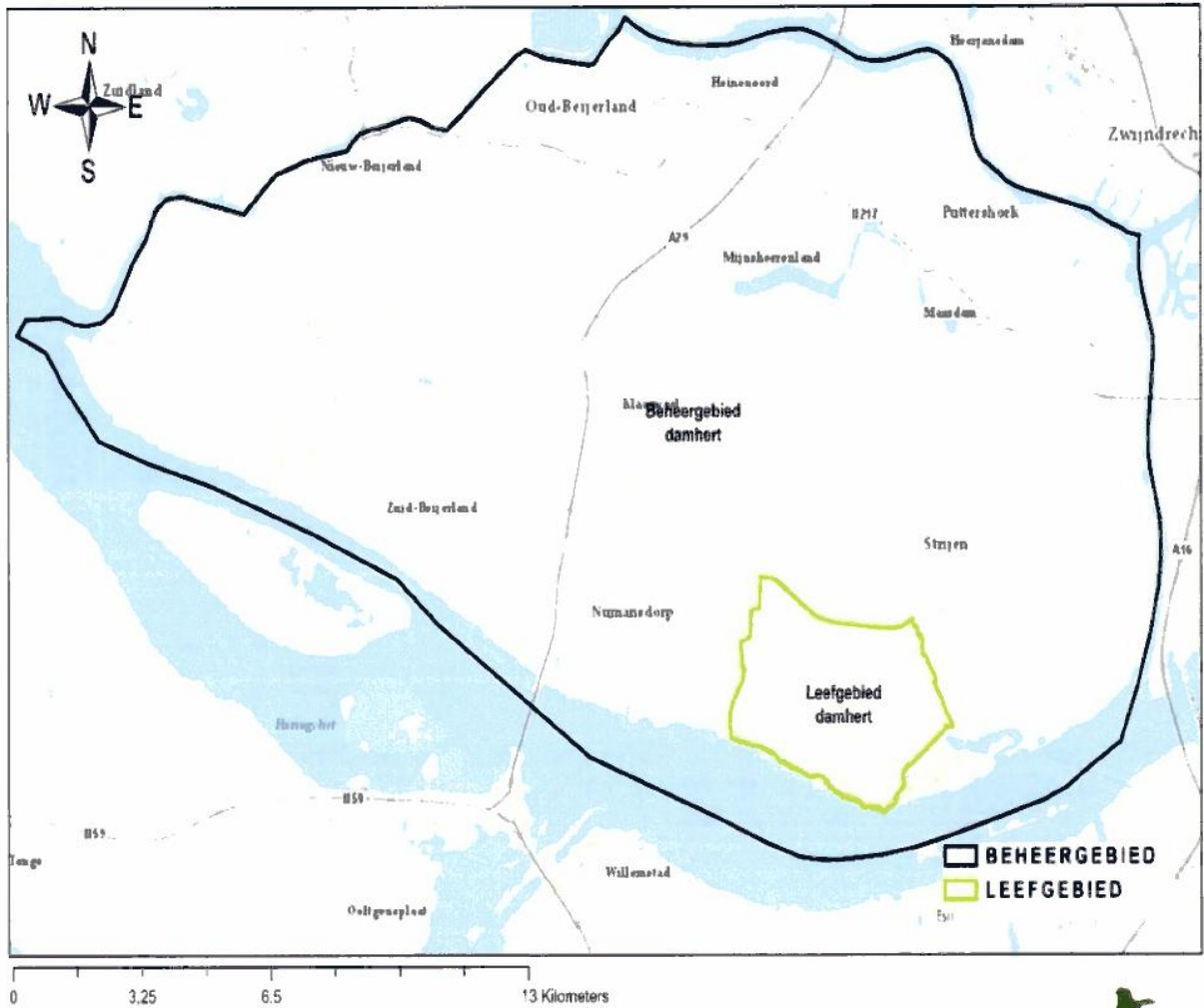
Conclusie

Op grond van het vorenstaande concluderen wij dat, ter beperking van de omvang van de populatie verwilderde damherten in gemeente Hoeksche Waard, een opdracht als bedoeld in artikel 3.18, eerste lid, in samenhang met het vierde lid, Wet natuurbescherming kan worden gegeven, voor de maximale duur van 5 jaar. De door Stichting Fauna4Life en Stichting Animal Rights aangevoerde zienswijzen geven ons geen aanleiding het ontwerpbesluit te wijzigen.

Ter uitvoering van de opdracht wordt gebruik gemaakt van het geweer en honden, niet zijnde lange honden, kunstmatige lichtbronnen en nachtzichtapparatuur. Er mag gedurende het gehele etmaal van de middelen en methoden gebruik worden gemaakt. De uitvoering vindt plaats op alle gronden binnen het vastgestelde beheergebied, maar alleen buiten de bebouwde kom en met uitzondering van particuliere erven en tuinen.

Bijlage 1: Kaart met weergave beheer- en leefgebied damherten in gemeente Hoeksche Waard

DATUM OPGESLAGEN 23-3-2020

Kaart: leef- en beheergebied damherten in gemeente Hoeksche Waard

Bijlage 2: Samenvatting ingediende zienswijzen en onze reactie hierop

Er zijn zienswijzen ontvangen van Fauna4Life en Stichting Animal Rights. Hieronder staat een korte samenvatting van de zienswijzen en onze reactie hierop.

1. Verwilderde dieren

- a. Er is onvoldoende aannemelijk gemaakt dat het om 'verwilderde dieren' in de zin van art. 3.18, vierde lid van de Wnb gaat.

Reactie:

In aanvulling op hetgeen wij in het ontwerp besluit als onderbouwing op dit punt hebben opgenomen verwijzen wij naar de Nota Jacht en Wildbeheer 1993 (TK 1992-1993, 22 908 nr 1-2, par. 7.3.1, pag 41):

"Het damhert komt op een paar plaatsen op de Veluwe en in het duingebied in gering aantal in de vrije natuur voor. Op de Veluwe deelt het damhert het leefgebied met het edelhert. Gezien het beperkte voedselaanbod is de draagkracht van het Veluws leefgebied op dit moment onvoldoende voor de ontwikkeling van zowel een volwaardige edelherten- als een volwaardige damhertenpopulatie. Vooralsnog zal prioriteit worden gegeven aan de ontwikkeling van de edelhertenstand. Uitbreiding van de stand van het damhert dient gelet hierop thans niet plaats te vinden. Tegen handhaving van de bestaande populaties in hun huidige omvang bestaat evenwel geen bezwaar zolang zich geen nadelige effecten voordoen voor andere planten en dieren en waarborgen bestaan tegen verdere verspreiding."

Uit het bovenstaande leiden wij af dat rond begin jaren '90 alleen op de Veluwe en het duingebied een – toen nog - gering aantal 'wilde' damherten voorkwamen. Op andere plekken werden ze toen niet als 'wild' beschouwd.

Dat het hier om ontsnapte exemplaren gaat en niet om wilde damherten in de zin van de Wet natuurbescherming is aannemelijk omdat in de Hoeksche Waard al geruime tijd op verschillende locaties damherten binnen rasters worden gehouden. Bij de WBE Hoeksche Waard is er een achttal bekend.

- b. Bovendien wijkt ons standpunt af van andere provincies in soortgelijke gevallen.

Reactie:

Uit bovengenoemde nota blijkt dat de populaties damherten op de Veluwe en het duingebied wel als in het wild levende damherten werden en worden aangemerkt. Hoewel ook de damhertenpopulatie in de Kennemerduinen nakomelingen zijn van dieren die in de jaren 50 zijn ontsnapt⁷, hebben wij ons in het kader van het damhertenbeheer in het Zuid-Hollandse duingebied bij het oordeel in de nota aangesloten, omdat zij al veel langer in het wild (over-)leven. Over (de oorsprong van) de damhertenpopulatie in Zeeland (Haringvreter) is ons niets bekend. Bovendien zijn GS van iedere provincie bevoegd gezag voor het uitvoeren van de Wet natuurbescherming op het grondgebied van de betreffende provincie. Provincies kunnen daarbij tot andere keuzes komen, mits onderbouwd en passend binnen de ruimte die de Wet natuurbescherming biedt. Wij hebben in het besluit en hiervoor voldoende onderbouwd dat er sprake is van 'verwilderde dieren' in de zin van art. 3.18, vierde lid van de Wnb. Wij zijn daarbij niet gebonden aan de standpunten van andere provincies.

⁷ Zie het onderzoek van Litjens, B.E.J. & E. Pelzers (1988): 'Het damhert Cervus dama in Nederland'. Lutra 31: 132-144.

2. Het belang van de verkeersveiligheid

- a. Het gevaar voor de verkeersveiligheid is niet aangetoond, omdat er geen causaal verband is tussen het aantal damherten en het aantal aanrijdingen. Het aantal damherten is sinds 2014 toegenomen, terwijl het aantal aanrijdingen gelijk is gebleven.

Reactie:

Nu valt de groei van de populatie nog mee, omdat het aantal damherten nog beperkt is. Afgelopen jaar is de populatie al gestegen met 15 dieren. Met het toenemen van de populatie neemt de groei naar verwachting meer dan evenredig toe (zie tabel 2 besluit) en daarmee het risico op aanrijdingen. Hoe hoger de dichtheid aan damherten, hoe meer aanrijdingen er plaatsvinden.⁸

Het aantal geregistreerde aanrijdingen is nu nog laag, maar wij willen ingrijpen vóór het aantal damherten toeneemt. De inmiddels jarenlange ervaring met de damherten in het Noord-Hollandse en Zuid-Hollandse duingebied hebben ons tot dat inzicht gebracht.⁹ Hoe eerder wij ingrijpen hoe minder damherten er geschoten hoeven worden. Dat is ook in het belang van het welzijn van het damhert en voorkomt onnodig lijden.

- b. Het valwildpercentage van 5% wordt in deze opdracht niet gehanteerd, zoals wel het geval is in het FBP Ree 2020-2026. Ook wordt niet duidelijk welk valwildpercentage wel wordt gehanteerd.

Reactie:

Het is juist dat geen valwildpercentage wordt gehanteerd. Uiteraard zou het beter zijn als we iedere aanrijding kunnen voorkomen, maar dat is geen realistisch streven, omdat het ree verspreid over de provincie (en daarbuiten) leeft in relatief kleine gebieden, die doorsneden worden met veel wegen. Bij het damhert in de Hoeksche Waard kan dat nog wel, omdat het leefgebied nog beperkt is. Wel is het zo dat de Hoeksche Waard ook wordt doorsneden door diverse provinciale en gemeentelijke wegen en de snelweg A29. Daardoor zal bij verspreiding van het damhert uit het huidige leefgebied in het zuiden van de Hoeksche Waard (zie de kaart die als bijlage is gevoegd bij dit besluit), de kans op aanrijdingen toenemen. Bovendien heeft een aanrijding met een damhert ernstiger gevolgen dan met een ree, omdat een damhert zwaarder en groter is dan een ree en de mannelijke damherten een groter gewei hebben dan reebokken.

3. Het belang van de landbouwschade

- a. Anders dan in de opdracht is opgenomen, komt vraatschade door damherten wel voor vergoeding door BIJ12 in aanmerking, zoals blijkt uit de Monitor Faunaschade van BIJ12 met gegevens over 2019. Bovendien volgt het niet vergoeden van schade ook niet uit de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland en ook niet uit art. 6.1 Wnb.

Reactie:

In artikel 6.1 Wnb is geen verplichting opgenomen om schade door verwilderde dieren naar redelijkheid te vergoeden.

---

⁸ Zie hoofdstuk 3 van de 'Leidraad verminderen aanrijdingen reeën', januari 2017, samengesteld door Dierenbescherming (Femmie Smit), Landschappen NL (Berry Lucas), Natuurmonumenten (Michiel van der Weide), Vereniging Het Reewild (Marien Greep & Roland Peltzer), Zoogdierverseniging (Stefan Vreugdenhil & Hans Hollander) met bijdrage van Meta Rijks. Zie ook 'Factoren bij aanrijding met wilde hoefdieren op de Veluwe', Groot Bruinderink e.a., Alterra-rapport 2026, 2010.

⁹ 'Evaluatie Faunabeheerplan Damhert Noord-Holland en Zuid-Holland periode 2014 – 2019', G. Groot Bruinderink en Rik Schoon, 2020.

In art. 4.2 van de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland staat:
"Gedeputeerde Staten verlenen uitsluitend een tegemoetkoming voor schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde diersoorten als genoemd in artikel 6.1, eerste lid onder a en b van de wet, welke door vraat, graven, wroeten of vegen aan bedrijfsmatige landbouw is veroorzaakt."

Schade door verwilderde damherten in Zuid-Holland wordt derhalve niet vergoed. De indieners hebben in hun zienswijze één geval van vergoeding van landbouwschade veroorzaakt door damherten in 2019 in Zuid-Holland aangehaald. Die informatie klopt. Dit is het enige geval in de jaren 2014 tot en met 2019. Deze vergoeding had niet moeten worden toegekend. Het was een fout.

- b. De wijze waarop de heer [art.5.1-2c](#) uit Zuid-Beijerland de schade heeft getaxeerd komt niet overeen met artikel 4.1 van de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland. Tevens is niet duidelijk wie de heer [art.5.1](#) is en wat zijn expertise is en op welke wijze hij de schade heeft getaxeerd. Bovendien blijkt niet of de heer [art.5.1](#) onafhankelijk is, mede gelet op het feit dat de WBE opdracht heeft gegeven de taxatie uit te voeren, dat zeer ongebruikelijk is.

Reactie:

Het is niet relevant of de schade is getaxeerd volgens onze beleidsregels, omdat er geen tegemoetkoming is aangevraagd. BIJ12 taxeert in het kader van een verzoek om tegemoetkoming, of op specifiek verzoek van een FBE of provincie. Het doel van de taxaties door de heer [art.5.1](#) is om aan te tonen dat de damherten ernstige landbouwschade veroorzaken. Voor een ontheffing of opdracht in het belang van het voorkomen van landbouwschade is wel van belang om die schade of de dreiging daarvan aannemelijk te maken. Dat is de reden voor het laten uitvoeren van taxaties in opdracht van de WBE.

Wat betreft de expertise van de heer [art.5.1-1](#) merken wij op dat hij gedurende 35 jaar faunaschades heeft getaxeerd voor de overheid, waaronder het Jachtfonds, het Faunafonds, 3 x 5 jaar alle taxaties voor een groot aantal provincies, waaronder Utrecht, Noord- en Zuid-Holland. Hij heeft ook in rechtszaken als taxatiedeskundige opgetreden. De heer [art.5.1-1](#) beschikt dus over veel kennis over taxaties van landbouwschade veroorzaakt door in het wild levende/verwilderde vogelsoorten en andere schadesoorten.

- c. Onvoldoende is aangetoond dat er in de hele gemeente Hoeksche Waard sprake is van belangrijke schade.

Reactie:

Ter onderbouwing van de landbouwschade is niet vereist dat er reeds schade in het gehele beheergebied is opgetreden. De dreiging daarvan is voldoende. Uit tabel 4 blijkt dat de schade vooral optreedt rond het huidige leefgebied van het damhert (tussen Strijen en Numansdorp). Met het groeien van de populatie is het aannemelijk dat de damherten zich steeds verder verspreiden over de polder en zich te goed doen aan landbouwgewassen die in ruim de heft van de polder en verspreid over de gehele polder te vinden zijn.

4. Andere bevredigende oplossing

Uit het Coalitieakkoord 2019-2023 Zuid-Holland volgt dat de overlast door in het wild levende dieren op de meest diervriendelijke manier zal worden bestreden. Volgens de indieners van de zienswijze dient onderzocht te worden of afschot dat in dit geval is. Er is niet onderzocht of een niet-dodelijke optie voorhanden is.

omgevingsdienst
Haaglanden

Reactie:

In deze casus betreft het verwilderde dieren. Zoals aangegeven in het ontwerpbesluit is een alternatieventoets dan niet van toepassing.